

Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala, Lappeenranta
Sosiaalialan koulutusohjelma

Margareetta Lenruth, Emma Kalinainen

RYHMÄYTYMISPROSESSI JA SIIHEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT LASTENSUOJELUYKSIKKÖ X:SSÄ

TIIVISTELMÄ

Margareetta Lenruth, Emma Kalinainen

Ryhmäytymisprosessi ja siihen vaikuttavat tekijät Lastensuojeluyksikkö X:ssä, 34 sivua

Saimaan ammattikorkeakoulu, Lappeenranta

Sosiaali- ja terveysala, Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö 2009

Ohjaajat: lehtori Helena Rautiainen ja Raija Hokkanen

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata sitä, miten asiakkaiden ryhmäytymisprosessi eteni eräässä vasta perustetussa lastensuojeluyksikössä. Lastensuojeluyksiköstä käytettiin nimeä Lastensuojeluyksikkö X ja myös asiakkaiden nimet on muutettu heidän yksityisyytensä turvaamiseksi. Ryhmäytymistä pohdittiin Bruce W. Tuckmanin ryhmäytymisteorian pohjalta. Lisäksi pohdittiin sijoitustavan, lapsen persoonan, perheen sekä ohjaajan merkitystä ryhmäytymisprosessin kulkuun.

Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin osallistuvaa havainnointia. Opinnäytetyöntekijät tekivät projektiopintoja kyseisessä lastensuojeluyksikössä puolen toista vuoden ajan joka keskiviikko, jolloin oli mahdollista seurata yksikön kahdeksan ensimmäisen lapsen ja nuoren taloon asettumista ja ryhmäytymisprosessin alkua. Tuona aikana osallistuttiin yksikön arkeen ja suunniteltiin sekä toteutettiin toiminnallisia harjoituksia ja tekemistä erilaisille pienryhmille.

Projektiopinnot yksikössä loppuivat vuoden 2008 lopussa. Tämän jälkeen alettiin hiljalleen koota yhteen projektiopintojen aikana tehtyjä havaintoja. Keväällä 2009 kerättiin teoretietoa aiheesta ja opinnäytetyöraportin kirjoitus alkoi toukuussa 2009.

Ensimmäisen toimintavuoden aikana Lastensuojeluyksikkö X:n lasten ja nuorten ryhmäytyminen oli vasta päässyt alkuun. Kuitenkin monia ryhmäytymisen vaiheita tunnistettiin ja todettiin myös se, että ryhmäytymisprosessi ei aina kulje vaihe vaiheelta eteenpäin. Lapsen persoonalla ja lähtökohdilla on suuri merkitys siihen, miten hän käyttäytyy ryhmässä. Myös lapsen sijoitustapa on merkittävässä roolissa. Kun ryhmä on vielä uusi, ryhmän ohjaajan rooli on ensisijaisen tärkeä.

Jatkotutkimusaiheena tätä samaa ryhmää voisi havainnoida uudestaan esimerkiksi vuoden kuluttua. Tällöin saataisiin lisää tietoa siitä, miten ryhmäytyminen on mennyt eteenpäin. Toinen jatkotutkimusaihe olisi tutkia jonkin yksikön työntekijöiden ryhmäytymistä sekä sitä, miten työntekijöiden keskinäiset välit vaikuttavat asiakkaisiin ja työssäjaksamiseen.

Asiasanat

Lastensuojelu, lastensuojeluyksikkö, ryhmäytyminen, ryhmäytymisprosessi, ryhmän ohjaus

ABSTRACT

Margareetta Lenruth, Emma Kalinainen

Groupformingprocess and matters that influence on it in child welfareunit X, 34 pages

Saimaa university of applied scienses, Lappeenranta

Social and healthcare unit, degree program in socialwork

Mentors: teacher Helena Rautiainen and Raija Hokkanen

In this thesis we are describing a groupformingprocess in a child welfareunit that had just been found. In this thesis we are reflecting our own observations on Bruce W. Tuckman's groupformingtheory. We are also describing how does the child's personality, family, the way of placing the child and also groupleader influence on groupforming. In this thesis we use the name of Child welfareunit X about the child welfareunit. Also the names of clients have been changed so that we can be sure that they can't be recognized.

The goal for this thesis was to get information about groupforming theory and how it goes in real life. Although the results of our thesis can't be generalized, the workinglife can get an example of what factors are there in a groupformingprocess.

Our researchmethod was part taking observation. We spent 18 months in this child welfareunit as part of our studies. In that time we got to take part in units everydaylife and see how the units first clients came to the unit. In that time we also planned and performed some exercises with different smallgroups. Margareetta also spent ten weeks in child welfareunit X as her practical training.

We left the unit in the end of the year 2008. After that we slowly started to gather up information that we had got. In spring 2009 we gathered theoryinformation on our subject. We started to write our thesis in may 2009.

In the first year in Child welfareunit X the groupforming of the children had just began. We did recognize many stages of groupforming and we also saw that groupformingprosess doesn't always go straight forward. We also saw that child's personality and where he or she comes from has a big meaning. Also how the child is placed can have a great impact on how the child acts in a group. When the group is new, the meaning of the groupleader is also very important.

Followingsubjects could be about same group after a year or two. Then we could see where the groupforming process has gone. It would also be interesting to observate the groupforming of the employees.

Keywords

Child welfare, child welfareunit, groupforming, groupformingprocess

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 ASIAKKAAT LASTENSUOJELUYKSIKÖSSÄ.....	5
2.1 Lapsen etu	6
2.2 Sijoitus avohuollon tukitoimena	6
2.3 Huostaanotto.....	7
2.4 Kiireellinen sijoitus	7
2.5 Jälkihuolto	8
2.6 Lapsen asioista päättäminen	8
3 RYHMÄ	9
3.1 Yksilönä ryhmässä	11
3.2 Yksilön ja ryhmän välinen jännite	12
3.3 Lapset ja nuoret ryhmässä.....	12
3.4 Toimivan ryhmän tunnusmerkit	13
3.5 Ryhmän johtaminen	13
4 RYHMÄN MUODOSTUMISEN VAIHEET	14
4.1 Ryhmän roolit.....	15
4.2 Roolien omaksuminen ryhmässä	16
5 PROJEKTIVUOSI LASTENSUOJELUYKSIKÖ X:SSÄ.....	17
5.1 Asiakaspaikkojen täyttäminen	18
5.2 Aineiston keruu	19
5.3 Osallistuva havainnointi	20
6 RYHMÄYTYMISPROSESSI	22
6.1 Sijoitustavan vaikutus ryhmäytymiseen.....	25
6.2 Persoonan vaikutus ryhmäytymiseen	26
6.3 Perheen vaikutus lapsen persoonaan ja ryhmäytymiseen	27
6.4 Ohjaajan merkitys	29
7 YHTEENVETO.....	30
LÄHTEET	34

1 JOHDANTO

Marraskuussa 2007 perustettiin uusi yksityinen lastensuojeluyksikkö. Yksikkö on tarkoitettu avohuollon tukitoimena sijoitetuille ja huostaanotetuille lapsille ja nuorille. Perustettaessa tässä yksikössä oli kahdeksan paikkaa, mutta uuden lastensuojelulain tultua voimaan yksi paikka putoaa pois siirtymäajan päättyessä vuonna 2010.

Tämän yksikön johtajat tarjosivat projektiopintopaikkaa sosionomi (AMK)-opiskelijoille syksyllä 2007. Kävimme keskustelemassa yksikön johtajien kanssa projektipäivien sisällöistä. Samalla heräsi idea opinnäytetyön liittämistä projektiopeintoihin. Aloitimme projektiopeintot tässä lastensuojeluyksikössä syyskuussa 2007. Projektiopeintomme jatkuivat aina joulukuuhun 2008 saakka. Toinen meistä suoritti 10 viikon mittaisen harjoittelun tässä lastensuojeluyksikössä vuodenvaihteessa 2007- 2008. Lisäksi hän on tehnyt myös satunnaisia sijaisuuksia.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata yhden lastensuojeluyksikön lasten ja nuorten ryhmäytymisen kehitystä yksikön ensimmäisen toimintavuoden aikana. Tässä opinnäytetyössä pohdimme erilaisten ryhmäytymisteorioiden avulla sitä, miten ryhmä muodostuu ja mitkä asiat siihen vaikuttavat. Tarkastelimme sijoitustavan, persoonan, perheen ja ohjaajan roolin merkitystä ryhmäytymisprosessissa.

Aluksi suunnittelimme tekevämme opinnäytetyömme tämän lastensuojeluyksikön perustamisesta. Lastensuojeluyksikön perustamisesta oli kuitenkin jo tehty yksi opinnäytetyö, joten jouduimme vaihtamaan näkökulmaa. Keskustelujen jälkeen päädyimme kuvaamaan opinnäytetyössämme lastensuojeluyksikön lasten ja nuorten ryhmäytymistä. Pohdittuamme asiaa tulimme siihen tulokseen, että emme mainitse lastensuojeluyksikön nimeä tässä opinnäytetyössä, jotta asiakkaiden yksityisyys säilyisi. Jotta opinnäytetyö olisi kuitenkin helppolukuinen, käytämme yksiköstä nimeä Lastensuojeluyksikkö X ja asiakkaista keksittyjä peitenimiä. Tällä opinnäytetyöllä on yksikön johtajan lupa.

Tämä opinnäytetyö kannattaa tehdä, koska vastaavaa ei ole ennen tehty. Meillä on ollut ainutlaatuinen tilaisuus päästä seuraamaan uuden lastensuojeluyksikön perustamisen ja toiminnan aloittamisen vaiheita. Olemme olleet keskiviikkoisin mukana yksikön arjessa aina ensimmäisen asukkaan tulosta paikkojen täyttymiseen asti. Järjestimme projektipäivinäme toimintaa yksikön asiakkaille erilaisissa pienryhmissä. Tämän tarkoituksena oli nähdä, miten lapset ja nuoret toimivat erilaisissa kokoonpanoissa. Tiedonkeruumenetelmänä käytimme osallistuvaa havainnointia.

Sosionomi(AMK) työskentelee usein erilaisten ryhmien parissa, joten on tärkeää osata tunnistaa ryhmäytymisen vaiheita. Vaikka tämän opinnäytetyön havainnot eivät ole yleistettävissä, tämän opinnäytetyön tekeminen antaa meille kattavat perustiedot ryhmäytymisen teoriasta. Erilaisten yksiköiden perustajat sosiaalialalla saavat opinnäytetyöstämme esimerkin siitä, kuinka ryhmä voi muodostua ja mitkä asiat siihen voivat vaikuttaa. Yksikkö, josta teemme tämän opinnäytetyön, saa työstämme dokumentin toimintansa aloituksesta.

2 ASIAKKAAT LASTENSUOJELUYKSIÖSSÄ

Lastensuojelu tarkoittaa laajasti lasten suojelua, joka ei ole pelkästään sosiaaliviranomaisten asia, vaan se koskee kaikkia kansalaisia. Lastensuojelun tavoite on turvata lapsille lastenoikeuksien mukainen elämä edistämällä lasten hyvinvointia, kehittämällä palveluja kasvatuksen tukemiseksi sekä toteuttamalla lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. (Taskinen 2007, 10.)

Lasten ja nuorten hyvinvointia voidaan tukea avohuollon menetelmin vaikuttamalla lapsen kasvuoloihin ja tukemalla huoltajia peruspalveluiden avulla. Näin voidaan edistää ja turvata lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia. Ehkäisevään lastensuojeluun kuuluu myös joukko palveluja, jotka eivät suoranaisesti vaadi lastensuojelun asiakkuutta, kuten päivähoito, koulu ja nuorisotyö. (Taskinen 2007, 11.)

Lastensuojelun perimmäinen tehtävä on turvata lapsen oikeus arvokkaaseen elämään ja mahdollisuus turvallisiin ihmissuhteisiin. Lapselle tulee turvata riittä-

vän pitkä lapsuus ilman aikuisen huolia ja murheita. Tähän pyritään lapsi- ja perhekohtaisella lastensuojelulla, jonka muotoja ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto, kiireelliseen sijoitukseen ja huostaanottoon liittyvä sijaishuolto sekä jälkihuolto. (Taskinen 2007, 12.)

2.1 Lapsen etu

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa sanotaan, että ”kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu”. Lastensuojelun kannalta kaksi keskeistä käsitettä ovat lapsen edun periaate sekä yksityiselämän ja perhe-elämän suojan periaate. Niillä ratkaisuilla, joita lastensuojelussa tehdään, on edistettävä lapsen kehitystä ja hyvinvointia. Eri ratkaisuvaihtoehtojen kohdalla onkin arvioitava, kuinka hyvin ne toteuttavat lapsen etua. (Taskinen 2007, 14- 15.)

Lapsen etu koostuu arkipäiväisistä asioista. Kun lapsen etua arvioidaan, on kiinnitettävä huomiota siihen, miten seuraavat asiat toteutuvat lapsen elämässä: tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, mahdollisuus saada ymmärrystä ja hellyyttä, iän ja kehityksen mukainen valvonta ja huolenpito, mahdollisuus taipumuksia ja toivomuksia vastaavaan koulutukseen, turvallinen kasvuympäristö sekä ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus, itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen, mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihinsa sekä kielellisen, uskonnollisen ja kulttuurisen taustan huomioiminen. Alueet painottuvat eri tavalla eri-ikäisten lasten kanssa. Esimerkiksi vauva tarvitsee enemmän hoivaa ja huolenpitoa, kun taas murrosikäinen tarvitsee enemmän tukea itsenäistymiseen. (Taskinen 2007, 19.)

2.2 Sijoitus avohuollon tukitoimena

Lastensuojelulain pykälän 37 mukaan sijoitus avohuollon tukitoimena voidaan tehdä silloin, kun lapsen huoltaja on antanut suostumuksensa. Jos lapsi on täyttänyt 12 vuotta, myös hänen suostumuksensa tarvitaan. Sijoitus voidaan toteuttaa, jos jokin seuraavista ehdoista toteutuu: halutaan arvioida lapsen tuen tar-

vetta, lapsen kuntouttamiseksi tai lapsi tarvitsee väliaikaista huolenpitoa huoltajan estyneisyyden vuoksi. Jos huostaanoton edellytykset kuitenkin täyttyvät (§ 40), lasta ei voida sijoittaa avohuollon tukitoimena. Sijoitus avohuollon tukitoimena on aina määräaikainen. Lasta ei voida sijoittaa toistuvasti avohuollon tukitoimena, ellei lapsen etu välttämättä vaadi uutta lyhytaikaista sijoitusta. Avohuollon tukitoimena sijoitetun lapsen sijoituksen jatkamisen tarve ja edellytykset tulee arvioida kolmen kuukauden välein. Samalla tulee arvioida myös huostaanoton tarve. (Räty 2007, 208 -209.)

2.3 Huostaanotto

Lapsen huostaanotto ja sijoitus on aiheellinen silloin, kun lapsen kasvuoloissa on vakavia puutteita tai lapsen oma käyttäytyminen on haitaksi hänelle itselleen tai muille. Huostaanotto on viimeinen vaihtoehto, johon voidaan ryhtyä vain silloin, kun muut toimenpiteet ovat epäsopivia tai riittämättömiä, ja sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. (Räty 2007, 227- 228.)

Puutteet lapsen kasvuolosuhteissa voivat olla esimerkiksi huoltajan puutteelliset kasvatuskäytännöt sekä huoltajan päihde- tai mielenterveysongelmat. Lapsen perushoidon tai tarpeenmukaisen terveydenhuollon laiminlyönti voi vaarantaa lapsen kehityksen. Lapsen kehityksen voi vaarantaa myös lapsen kaltoinkohtelu, esimerkiksi pahoinpitely tai seksuaalinen hyväksikäyttö. (Räty 2007, 228- 229.)

Lapsen oma käyttäytyminen voi olla huostaanoton perusteena silloin, kun lapsi omalla toiminnallaan vaarantaa vakavasti omaa terveyttään tai kehitystään. Esimerkiksi yksittäinen näpistys ei riitä ylittämään huostaanoton kynnystä, vaan vaarantumisen tulee olla jatkuvaa. Lapsen koulunkäynnin laiminlyönti voi olla yksi syy ottaa lapsi huostaan. (Räty 2007, 231- 232.)

2.4 Kiireellinen sijoitus

Jos huostaanoton kriteerit täyttyvät ja lapsi tai nuori on välittömässä vaarassa, hänet voidaan sijoittaa kiireellisesti laitos- tai perhehoitoon. Ennen kiireellistä sijoitusta on selvitettävä lapsen ja hänen huoltajansa käsitys asiasta. Jos asian käsittelyn viivästyminen aiheuttaa haittaa lapsen terveydelle, kehitykselle tai

turvallisuudelle, voidaan selvitys kuitenkin jättää tekemättä. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Kiireellinen sijoitus raukeaa, jos sen perusteet lakkaavat, tai hakemusta sijoituksen jatkamisesta tai hakemusta huostaanotosta ei ole tehty 30 päivän sisällä sijoituksen alkamisesta. Hallinto-oikeus voi jatkaa kiireellistä sijoitusta lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän hakemuksen perusteella enintään 60 vuorokautta huostaanottopäätöksen valmistelemiseksi. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

2.5 Jälkihuolto

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle jälkihuolto sijaishuollon päättymisen jälkeen. Jälkihuolto on järjestettävä myös avohuollon tukitoimenpiteenä sijoitetulle henkilölle, jos sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja se on kohdistunut vain lapseen. Kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsen lastensuojelun asiakkuus on päättynyt. Viimeistään velvollisuus järjestää jälkihuoltoa päättyy, kun nuori täyttää 21 vuotta. Jälkihuoltoa haluavalle henkilölle on tehtävä asiakassuunnitelma. Jälkihuollon päättyessä sosiaalityöntekijän on tarvittaessa laadittava yhdessä nuoren kanssa suunnitelma, johon kirjataan nuoren käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Itsenäistymisvarat kertyvät lapsen huostaanottoajalta siten, että tietty prosenttiosuus lapsen etuuksista kuten elatusmaksu, eläkkeet jne. laitetaan säästöön. Lapsen täyttäessä 18 vuotta voidaan näitä säästöjä käyttää jälkihuoltosuunnitelman mukaisesti esimerkiksi ajokortin hankintaan. Lapsen täyttäessä 21 vuotta saa hän mahdollisesti vielä säästössä olevat rahat käyttöönsä. Itsenäistymisvarat ovat aina yksilöllinen summa, jonka kertymisestä huolehtii sosiaalityöntekijä. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

2.6 Lapsen asioista päättäminen

Lain mukaan jokaiselle lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle tulee määrä-

tä oma sosiaalityöntekijä, joka vastaa hänen asioistaan. Pääasiassa sosiaalityöntekijä vastaa siitä, että lapsi saa tarvitsemansa tuen ja palvelut. Sosiaalityöntekijällä on velvollisuus toimia lapsen edun valvojana. Lisäksi sosiaalityöntekijän vastuulla on valvoa sijaishuollon toteutumista ja järjestämistä sekä erityisesti rajoitustoimenpiteiden käyttöä laitoksissa. (Räty 2007, 58- 59, 132- 133.)

3 RYHMÄ

Ryhmä voidaan määritellä monella eri tavalla. Aku Kopakkala (2005, 36) määrittelee ryhmän niin, että siihen kuuluvat ihmiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään, ja heillä on jonkinlainen yhteinen tavoite sekä käsitys siitä, ketkä ryhmään kuuluvat. Satunnaisesta ryhmästä, verkostosta tai yhteisöstä ryhmä eroaa siinä, että ryhmän jäsenet ovat tuttuja toisilleen, ja rajattu tavoite antaa mahdollisuuden siitä johtuvaan työnjakoon. Yleisesti ryhmän tunnusmerkeiksi mainitaan yleensä sellaisia asioita kuin ryhmän koko, tarkoitus, vuorovaikutus, roolit ja säännöt. (Kopakkala 2005, 36.)

Useimmat ihmiset kuuluvat johonkin ryhmään. Ryhmiä voi muodostua esimerkiksi harrastusryhmistä, lapsen koululuokan vanhemmista tai työkavereista. Ryhmänjäsenet tietävät usein kuuluvansa ryhmään, joten kysymys on usein valinnasta. Ryhmän jäsenet ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa, ja vuorovaikutuksella on usein jokin tavoite. Vuorovaikutuksella halutaan vaikuttaa toiseen jäsenen tai saada itselle parempi asema ryhmän sisällä. Yleensä ryhmäläisille muodostuukin omat hillityt roolit, jos ryhmäläiset kokevat, että kaikkia kohdellaan ryhmässä oikeudenmukaisesti. Ryhmäläisille muodostuu myös omia sääntöjä, sopimuksia sekä tapoja kommunikoida ja nähdä ryhmä suhteessa muuhun maailmaan. (Kopakkala 2005, 36.)

Wilfred Bion on yksi tunnetuimmista ryhmäteoreetikoista. Hän tutki ryhmädynamiikkaa hoitamalla sotilassairaalan kuntoutusosaston psyykkisistä ongelmista kärsiviä potilaita ryhmässä. Bion kutsui potilaita ryhmään, mutta käyttäytyi kuitenkin ennalta arvaamattomasti ja otti täysin passiivisen roolin. Hän jäi tarkkailemaan, mitä tapahtui. Havaintojen pohjalta hän kehitti tulkinnan perusoletta-

muksista. (Kopakkala 2005, 44.)

Kokemusten kautta Bion tuli siihen tulokseen, että kaikissa ryhmissä ilmenee ryhmädynamiikkaa. Hänen mukaansa kaikista ryhmistä on löydettävissä kaksi erilaista ryhmäkäyttäytymisen mallia. Bionin termien mukaan nämä mallit ovat työryhmä ja perusolettamusryhmä. Bionin teoria pätee parhaiten pienryhmiin. (Pulkkinen 2002.)

Työryhmä tarkoittaa ryhmää, joka toimii yhdessä toteuttaakseen sille annettua tehtävää mahdollisimman hyvin. Tällöin ryhmällä on primääritavoitteet, joista jokainen ryhmäläinen on tietoinen ja kantaa oman vastuunsa. Työryhmä pyrkii työskentelyssään saavuttamaan asetetut tavoitteet. Läheskään aina ryhmä ei toimi työryhmänä. Tällöin ryhmässä vallitsee perusolettamustila. Perusolettamustilassa ryhmä ei toimi tavoitteiden edellyttämällä tavalla, eivätkä ryhmän jäsenet ota vastuuta. Havaittavissa voi olla tunnelatauksia ja muutosvastarintaa ja tällöin asiaan orientoituminen voi olla vaikeaa. Ryhmätoiminnan jatkumista ja ryhmässä oloa pidetään kuitenkin tärkeänä. Wilfred Bionin mukaan perusolettamuksia on kolmenlaisia. Ne ovat riippuvuus, taistelu-pako, parinmuodostus ja yhtenäisyysryhmä. (Pulkkinen 2002.)

Riippuva ryhmä on tila, jossa ryhmä tuntuu kokoontuneen vain ohjaajan vuoksi ja ohjaajan odotetaan eroavan selvästi muista ryhmäläisistä. Tässä tilassa ohjaaja saa helposti osakseen ärtymystä yrittäessään korostaa jäsenten omaa aktiivisuutta. Tällaisessa ryhmässä tulee esille riippuvuus, ja yhteenkuuluvuuden tunnetta lisäävät jaetut avuttomuuden ja riittämättömyyden tunteet. Taistelu- ja pakoryhmässä tunnelma voi olla kiihtynyt ja tyytymätön, ja siinä käyttäytyään kuin vihollinen uhkasi ryhmää. Tässä tilassa nähdään usein jonkinlainen uhka ryhmän ulkopuolella ja kiistetään ryhmän sisäiset ristiriidat. Jos taistelu ei tuota tulosta tai ryhmä ei ole valmis taisteluun, seuraa pakeneminen. Varsinaisten aiheiden vähättelyä ja välttelyä, niistä vitsailua ja tahallista väärin ymmärtämistä voidaan käyttää pakokeinona. (Kopakkala 2005, 46.)

Parinmuodostusryhmässä tunnelma on toiveikas, ja siinä uskotaan, että jotakin suurta ja hyvää on tulossa. Siinä voi ilmetä flirttailua ja kaksimielistä viestintää.

Kun ryhmän valtaa epätoivo, odotukset kohdistetaan ryhmän kahteen jäseneen, joiden välillä oletettu säpinä lisää toiveita ryhmän selviytymisestä heidän avul-
laan. Parinmuodostusryhmässä ollaan nykyhetken sijasta kiinnostuneita tule-
vasta, ja näin ryhmä välttää uhkaavat toivottomuuden ja vihan tunteet. Yhtenäis-
syysvaiheelle on tyypillistä kaikkivoipaisuuden tuntemus. Tällainen ryhmä yliar-
vio omat kykynsä ja asettaa itselleen kohtuuttomia tavoitteita. Kun tavoitteita ei
saavuteta, tunnelma ryhmässä muuttuu masentuneeksi ja syytteleväksi. (Ko-
pakkala 2005, 46- 47.)

3.1 Yksilönä ryhmässä

Ajallemme on tyypillistä korostaa omaa yksilöllisyyttä ryhmän jäsenenä. Kukaan
ei halua olla ”tavis”, vaan jokaisella on tarve poiketa jollain tapaa tavallisesta
ihmisestä. On silti syytä muistaa, että käsitys tavallisesta ihmisestä on tilasto-
harhaa, sillä eihän kenelläkään ole esimerkiksi keskivertosuomalaisen 1,8 lasta.
Tavallisuuden loukkaavuus piileekin siinä, että tavallisena ihmisenä yksilö on
yksi monista samankaltaisista ryhmän jäsenistä. (Ollila 2008, 21.)

Tavallisuus ei ole ainoa ongelma ihmisen suhteessa ryhmään. Täydellisyyttä ta-
voitteleva ihminen voi haluta elää mieluummin yksin kuin ryhmässä, sillä ryhmä
pyrkii aina kohti keskiarvoa. Joku toinen haluaa suojella itseään maailman kau-
huilta ja elää siksi eristyksissä muista ihmisistä. Arka individualisti on varmasti
hankalin yhdistelmä, sillä hän haluaisi elää täysin omanlaista elämää, mutta hä-
nellä ei ole rohkeutta erottautua muusta ryhmästä. Ryhmään voi myös hukkua,
mitä jotkut saattavatkin tavoitella. Toiset taas taistelevat kaikin voimin hukkumis-
ta vastaan. (Ollila 2008, 21-22.)

Yksilöllisyys koostuu osallisuudesta niihin ryhmiin, joihin yksilö on syntynyt tai
joihin hän on elämänsä varrellaan liittynyt. Kun ihminen liittyy johonkin ryhmään,
hän omaksuu sen ajatuksia ja arvoja. Eri ryhmien ajatukset ja arvot voivat olla
ristiriidassa keskenään, mikä saa ihmisen tekemään kompromisseja. (Ollila
2008, 23.)

Yksilöllisyyden ja erilaisuuden tavoittelu ei estä ryhmiin liittymistä. Kunnallisesti

tai valtion toimin ei voida luoda sellaisia ryhmiä, jotka ruokkisivat yksilön emotionaalisia tarpeita. Toki perustarpeet saadaan hoidettua. Nykyajan nousevat ryhmät ovat erilaisia kuin ennen, sillä aiemmin ryhmät valitsivat jäsenensä kun taas nykyisin ihmiset valitsevat ryhmät, joihin he haluavat kuulua. (Ollila 2008, 23-24.)

3.2 Yksilön ja ryhmän välinen jännite

Kysymys yksilön ja ryhmän välisestä suhteesta näyttäytyy monella tavalla esimerkiksi kysymyksenä yksilön ja ryhmän välisestä rajanvedosta. Tavallinen tapa vetää rajaa yksilön ja ryhmän välille on se, että iho on raja. Ihmiselle fyysinen koskemattomuus on merkki itsevallastaan. Elias Canettin mukaan fyysisen koskemattomuuden särkyminen on yksi ryhmässä tapahtuvista ilmiöistä. Yleensä yhteyden tunne toisten ihmisten kanssa syntyy ilman ihokontaktia. Esimerkiksi konsertissa yksilöllä on oma tila ympärillään, mutta yhteinen kokemus yhdistää ihmisiä voimakkaasti. Myös ihmisten välisissä keskusteluissa voi herätä voimakkaita yhteenkuuluvuuden tunteita, vaikka fyysistä kontaktia ei olekaan. (Ollila 2008, 64.)

3.3 Lapset ja nuoret ryhmässä

Kasvavien lasten ja nuorten ryhmät eroavat aikuisten vastaavista ryhmistä. Lapset ja nuoret eivät hallitse vielä kaikkia vuorovaikutuksen taitoja, joita aikuisilta vaaditaan. Lapsille ja nuorille on myös ominaista nopea muuttuminen, jolloin ryhmää ohjaavalta henkilöltä vaaditaan kykyä ja joustoa mukauttaa toimintaa. Myös nuorten nopeasti muuttuvat sukupuoliroolit voivat kuohuttaa ryhmää. Aikuisella on iso rooli ryhmän toiminnassa. Persoonallisuuden piirteiden lisäksi lasten ja nuorten ryhmän toimintaan vaikuttavat sukupuoli ja ryhmäläisten eri kehitysvaiheet. (Haapaniemi & Raina 2005, 130.)

Nopeasti kasvavat lapset ja nuoret haluavat vahvistusta omalle minäkuvalleen, ja he saattavat pitää itseään hitaammin kehittyvinä pieninä, joiden kanssa toimiminen tuntuu omituiselta. Hitaammin kehittyvät saattavat kokea olevansa huonompi ja yrittää kiertää itsensä isommiksi kuin todellisuudessa ovat. Yksilöillä on luonnostaan erilainen kasvuvauhti, ja sen toteutuminen on tasapainoisen

kasvun perusta. Sellainen ryhmä, jossa kaikki saavat toimia oman kehitystasonsa mukaisesti, toimii parhaiten. Murrosikää lähestyttäessä tietoisuus omasta sukupuolesta lisääntyy, ja tytöt ja pojat saattavat tietoisesti ottaa etäisyyttä toisiinsa, jolloin muodostuu "tyttöjen ja poikien juttuja". (Haapaniemi & Raina 2005, 131- 132.)

3.4 Toimivan ryhmän tunnusmerkit

Toimivan ryhmän tunnistaa siitä, että se toimii yhteisten pelisääntöjen mukaan, ja sen jäsenet ovat sitoutuneet ryhmän yhteisiin tavoitteisiin. Toimivan ryhmän vuorovaikutus on avointa, rakentavaa ja monipuolista. Tehdessään päätöksiä toimiva ryhmä pyrkii yksimielisyyteen, ja siihen, että kaikkien mielipiteitä kuunnellaan. Ryhmä myös rohkaisee jäseniään kertomaan oman mielipiteensä ja osallistumaan. Toimiva ryhmä pystyy myös sopeutumaan uusiin tilanteisiin ja kehittämään uusia toimintatapoja. Hyvin toimivan ryhmän jäsenet pystyvät ottamaan vastaan palautetta ja oppimaan siitä. (Kauppila 2005, 107- 108.)

Toimivassa ryhmässä roolit ja työjako ovat muodostuneet jäsenten omien kykyjen ja kiinnostuksen kohteiden perusteella. Toimiva ryhmä on riittävän sitoutunut toisiinsa, jotta se pystyy suoriutumaan annetuista tehtävistä. Ryhmän väliset sisäiset ongelmat eivät ole merkittävässä roolissa, vaan ryhmän jäsenet ottavat vastuuta ja ovat motivoituneita toimimaan. (Kauppila 2005, 107- 108.)

3.5 Ryhmän johtaminen

Ryhmän johtajuus koostuu ominaisuuksista, jotka tyydyttävät lauman tarpeet. Ryhmän ohjaajalta odotetaan selkeää suunnan näyttämistä, sekä yhteistä alitajuntaa puhuttelevaa karismaattisuutta. Johtajan arvojen on oltava selkeästi koko lauman arvoja. Vertauskuvallisesti puhuen johtaja on epäonnistunut tehtävässään silloin, kun hän on muuttunut lampaaksi lampaiden joukossa. Jotta voi toimia ryhmän johtajana, on pystyttävä näkemään sellaisia ryhmän hyväksi olevia asioita, joita keskiverto ryhmän jäsen ei näe. Hyvä johtaja osaa pitää ryhmän koossa ja viedä sitä yhteistä päämäärää kohti. (Ollila 2008, 125- 126.)

Ryhmän johtajat vertaavat usein johtajuuttaan vanhemman rooliin. Lastensuojeluyksikössä tämä ajatus on vahvasti läsnä, sillä ohjaajat ovat yksikössä aikuisia, jotka kasvattavat lapsia. On kuitenkin syytä muistaa, että lastensuojeluyksikössä työskentelevät ohjaajat eivät ole lasten varavanhempia, vaan aikuisia. Yhteistä johtajuudelle ja vanhemmuudelle on tarve asettaa rajoja. Oikein asetettua rajaa voidaan verrata raajaan, vaikka käteen. Sen avulla ihminen pystyy työskentelemään ja pääsemään elämässään eteenpäin. Väärin asetettu raja taas rajoittaa ihmistä, eikä hän pysty kehittymään. (Ollila 2008, 126.)

4 RYHMÄN MUODOSTUMISEN VAIHEET

Bruce Tuckman julkaisi vuonna 1965 artikkelin ryhmän vaiheittaisesta kehityksestä. Tuckmanin mielestä aiemmin ryhmänmuodostumista käsittelevässä kirjallisuudessa kuvattiin lähinnä yksittäisiä ilmiöitä. Tuckmanin malli on yleispätevä, ja hän toivoi sen herättävän tieteellistä tutkimusta. Hänen mallistaan on tullut yleisesti hyväksytty pohja ryhmän vaiheiden tarkastelulle. Tuckmanin mallin pohjalta on kehitetty yli 100 mallia ryhmän muodostumisesta. Tuckmanin ryhmäytymisteorian puute on siinä, että sen avulla ei voida tehdä kovinkaan tarkkoja ennusteita tulevasta kehityksestä ryhmässä. (Kopakkala 2005, 48-49, 51.)

Tuckmanin mukaan ryhmän muodostumisen ensimmäinen vaihe on nimeltään muodostusvaihe (forming). Alussa ryhmän jäsenet ovat riippuvaisia ohjaajastaan. Ryhmän jäsenten käytös on muodollista ja varovaista, sillä kukaan ei halua ärsyttää toista. Tässä vaiheessa jäsenet etsivät omaa paikkaansa, ja ensimmäiset ryhmäroolit löytyvät. Muodostusvaiheessa luodaan sopivan käyttäytymisen rajat. Tässä vaiheessa ryhmän tehtävät, säännöt ja työskentelymenetelmät muotoutuvat. (Kopakkala 2005, 49.)

Toinen vaihe on Bruce Tuckmanin mukaan kuohuntavaihe (storming). Nimensä mukaisesti tässä vaiheessa ryhmässä esiintyy konfliktitilanteita. Tälle vaiheelle on tyypillistä saadun tehtävän ja ryhmän vetäjän vastustaminen. Ryhmän jäsenet käyvät sisäistä taistelua. Tässä vaiheessa ryhmäläisten rohkeus kasvaa, ja he uskaltavat paremmin tuoda esille omia mielipiteitään ja ottaa kantaa toisten

ajatuksiin. Kuohuntavaiheessa voi syntyä alaryhmiä. Vielä tässäkin vaiheessa työhön ei päästä kunnolla käsiksi. (Kopakkala 2005, 49- 50.)

Seuraava vaihe on Tuckmanin mukaan sopimisvaihe (norming). Tässä vaiheessa ryhmä saavuttaa yhteenkuuluvuuden tunteen, ja ryhmän jäsenten erilaisuus ja roolit hyväksytään. Tässä vaiheessa tunteita ja ajatuksia voidaan ilmaista avoimesti. Ryhmä kiinteytyy, ja jäsenet alkavat tuntea kuuluvansa ryhmään. Tässä vaiheessa luodaan yhteiset toimintatavat ja tavoitteet. (Kopakkala 2005, 50.)

Neljäs vaihe Bruce Tuckmanin mukaan on hyvin toimiva ryhmä (performing). Tässä vaiheessa ryhmän kaikki jäsenet toimivat tavoitteen suuntaisesti. Ryhmä toimii tuotteliaasti, tehokkaasti ja luovasti. Tässä vaiheessa ryhmä voi paneutua täysillä tehtävänsä suorittamiseen. Hyvin toimivan ryhmän vaiheessa ihmissuhdeongelmat ja työskentelyyn liittyvät ongelmat ovat taaksejäänyttä elämää. Työskentely on yhteisvastaustyyppistä ja ryhmän vuoksi suostutaan tekemään myönnytyksiä. Tässä vaiheessa uusien jäsenten on vaikea päästä ryhmään sisälle. (Kopakkala 2005, 50- 51.)

Viimeinen vaihe Tuckmanin mukaan on ryhmän lopettaminen (adjourning). Tuckmania on kritisoitu siitä, että ryhmän lopettamisesta ei hänen artikkelissaan mainittu mitään. Vuonna 1977 hän arvioi malliaan yhdessä M.A Jensenin kanssa, ja he lisäsivät siihen lopetusvaiheen. Ryhmä siirtyy viimeiseen vaiheeseen silloin, kun ryhmä päättää toimintansa. Ryhmänjäsenet hyvästelevät toisensa, ja tunteet ovat vahtavasti esillä, ja ne voivat olla hyvinkin voimakkaita. Läsnä voi olla helpotuksen, masennuksen ja luopumisen tunteita. (Kopakkala 2005, 51.)

4.1 Ryhmän roolit

Ryhmän tavoitteet ja päämäärät muodostavat ryhmän roolien sisällöt. Ensimmäisenä muodostuu yleensä johtajan rooli. Ryhmän jäsenten keskinäinen vuorovaikutus pitää huolta ryhmän yhteisten päämäärien saavuttamisesta ja ryhmän koossa pysymisestä. Näitä kahta tehtävää tukemaan muodostuu ryhmäprosessin aikana ryhmän jäsenien erilaisia rooleja. (Kauppila 2005, 92.)

Erilaisten ryhmien roolit voidaan jakaa viiteen eri kategoriaan. Ryhmistä löytyy tehtävärooleja, asennerooleja, työelämärooleja, perherooleja sekä yksilöllisiä rooleja. Tehtävärooleihin kuuluvat esimerkiksi puheenjohtaja ja sihteeri. Asennerooleja ovat sellaiset roolit kuin alistuja, auttaja, vetäytyjä ja hauskuuttaja. Työelämärooleihin voi kuulua esimerkiksi työnjohtaja ja työtoveri. Perherooleja ovat sellaiset roolit kuin äiti ja isä. Yksilöllisiä rooleja taas voivat olla esimerkiksi ryhmän muusikko tai ryhmän älykkö. (Kauppila 2005, 92- 93.)

4.2 Roolien omaksuminen ryhmässä

Se, miten ihminen omaksuu ryhmän rooleja, riippuu hänen iästään. Lapsen ensimmäinen roolien kehitysvaihe on nimeltään egosentrinen vaihe (3-6 vuotta). Tässä vaiheessa lapsi ei vielä ymmärrä toisten ihmisten tapaa tulkita asioita. Ensimmäisenä lapsi alkaa hahmottaa perheen eri rooleja. Lapsi oppii jo varhain erottamaan isän ja äidin roolin perheessä. (Kauppila 2005, 94.)

Egosentrisen vaiheen jälkeen tulee subjektiivisen roolin ottamisen vaihe (5-9 vuotta). Tässä vaiheessa lapsen käsitys ihmisten rooleista laajenee, ja hän ymmärtää, että ihmisillä on erilaisia tehtäviä ja näkemyksiä asioista. Lapsi oppii myös erilaisten roolien asiasisältöjä ja pystyy nimeämään esimerkiksi ammattiroolien sisältöjä. (Kauppila 2005, 94.)

Roolien omaksumisen kolmas vaihe on itsereflektoiva vaihe (7-12 vuotta). Tällöin lapsella on jo mahdollisuus heijastella toisten ajatuksia ja käyttäytymistä. Tässä vaiheessa lapsi pystyy ymmärtämään entistä paremmin toisten näkemykset ja pystyy eläytymään mielikuvissaan toisten rooleihin. Uusien roolien ottaminen mahdollistuu vapaa-ajan aktiviteeteissa sekä koulussa. (Kauppila 2005, 94.)

Neljäntenä tulee keskinäisen roolin ottamisen vaihe (10- 15 vuotta). Tämä vaihe menee osittain päällekkäin edellisen vaiheen kanssa. Tässä iässä lapselle kehittyy kyky ymmärtää useiden osapuolien näkökantoja ja toimintaa. Lapsi pystyy eläytymään toisten edustamiin rooleihin ja edustamaan itseään vaativimmissa rooleissa. Tässä vaiheessa lapsi pystyy myös heijastelemaan omia näkemyksi-

ään vuorovaikutustilanteissa. (Kauppila 2005, 94.)

Viimeinen roolien omaksumisen vaihe on sosiaalistunut roolin ottamisen vaihe, joka alkaa noin 14-vuotiaana. Tässä iässä nuori alkaa nähdä ihmisten toiminnassa syvällisemmän merkityksen. Nuori löytää toimivia rooleja ja hänellä on yhteisiä odotuksia ja mielenkiinnonkohteita toisten kanssa. Myös kyky tunteiden ja empatian ilmaisuun kehittyy. (Kauppila 2005, 94.)

5 PROJEKTIVUOSI LASTENSUOJELUYKSIKKÖ X:SSÄ

Lastensuojeluyksikkö X:n toimialana on lasten ja nuorten asumis-, kasvatus-, kuntoutumis-, hoito- ja kriisipalvelut, jotka on järjestetty lastensuojelulain vaatimalla tavalla. Lastensuojeluyksikkö X:ään voidaan sijoittaa sekä huostaanotettuja että avohuollon tukitoimenpiteenä sijoitettuja lapsia ja nuoria. (Lastensuojeluyksikön toimintasuunnitelma.)

Lastensuojeluyksikkö X on perustettu aivan kaupungin keskustan tuntumaan, jotta lasten ja nuorten olisi helppo pitää yhteyttä verkostoihinsa. Sijoitus omien verkostojen läheisyyteen onkin usein lapsen edun mukaista. Keskeinen sijainti antaa nuorelle myös mahdollisuuden kohdata turvallisesti niitä haasteita, joiden vuoksi sijoitukseen on päädytty.

Molemmilla Lastensuojeluyksikkö X:n yrittäjillä on pitkä kokemus lastensuojelutyöstä. Toinen on toiminut sijaisäitinä ja toisella on useiden vuosien kokemus sosiaalityöntekijän työtehtävistä. Lastensuojeluyksikkö X:n henkilökunnalla on monipuolinen koulutus. Vakituisesti palkattuja ohjaajia ovat mm. sosionomi(AMK), lasten ja nuorten erityisohjaaja sekä liikunnanohjaaja. Moniammatillisen henkilöstön lisäksi Lastensuojeluyksikkö X:ssä käytetään talon ulkopuolelta ostettuja perheterapeutin palveluja. Henkilökunnalle on järjestetty työssä jaksamisen tukemiseksi säännölliset työnohjaukset.

Lastensuojeluyksikkö X:n arvoja ovat asiakaskeskeisyys, lapsen kunnioittaminen ja aito välittäminen, sitoutuminen, vastuu, yhteisöllisyys, jatkuvuus, ammatillisuus, arkielämän hallinta, yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä kodino-

maisuuks. Lapselle kodin ja turvallisen kasvuympäristön luo vanhempien hyvä ja rakastava suhde. Lastensuojeluyksikkö X:ssä toimiva ja yhteisiä tavoitteita kohti pyrkivä henkilökunta luo turvallisuuden tunteen. Myös koulunkäynnin tukeminen ja harrastuksiin ohjaaminen ovat Lastensuojeluyksikkö X:n keskeisiä arvoja. (Lastensuojeluyksikön toimintasuunnitelma.)

Lapsen huoltajat ja muut lähiomaiset ovat tärkeä osa lapsen identiteettiä ja juuria. Siksi Lastensuojeluyksikkö X:ssä pyritäänkin järjestämään tapaamisia lasten ja hänen omaistensa kanssa. Kasvatustyötä pyritään toteuttamaan yhteistyössä lapsen, hänen perheensä, sosiaalityöntekijän ja tarvittaessa muidenkin yhteistyötahojen kanssa. Lastensuojeluyksikkö X:ssä arjessa pyritään hyödyntämään ryhmää ja sitä, että lapsi toimii osana sitä. Ryhmässä toimiminen antaa lapselle tilaisuuden harjoitella arjen sosiaalisia tilanteita. (Lastensuojeluyksikön toimintasuunnitelma.)

5.1 Asiakaspaikkojen täyttäminen

Lastensuojeluyksikkö X sai toimiluvan lääninhallitukselta marraskuussa 2007. Ensimmäinen asiakas Olga asettui taloksi marraskuussa 2007. Olga oli tullessaan 14-vuotias ja sijoitettu avohuollon tukitoimenpiteenä. Seuraava asiakas Helga tuli yksikköön joulukuussa 2007. Helga oli tuolloin 14-vuotias ja huostaanotettu. Seuraavat asiakkaat olivat veljekset Matti ja Teppo, jotka sijoitettiin yksikköön avohuollon tukitoimena helmikuussa 2008. Matti oli tuolloin 12- ja Teppo 8-vuotias. Seuraavaksi taloon tuli helmikuussa 2008 15-vuotias Vuokko, joka oli huostaanotettu kiireellisenä. Tämän jälkeen yksikköön sijoitettiin huostaanotettu 10-vuotias Sirpa maaliskuussa 2008. Heinäkuussa 2008 yksikköön sijoitettiin huostaanotettu 17-vuotias Reino. Viimeinen asiakas, 16-vuotias Paa-vo, tuli syyskuussa 2008 yksikköön kiireellisellä sijoituspäätöksellä. Ajan myötä kaikkien yksikköön sijoitettujen lasten ja nuorten sijoituspäätökset ovat muuttuneet huostaanotoiksi.

Lastensuojeluyksikkö X:ään oli alun perin suunniteltu myös yksipaikkainen perhekuntoutuksen yksikkö. Siellä oli keväällä 2008 yksi perhe perhekuntoutusjaksoilla, jolla arvioitiin vanhemman sopivuutta 2-vuotiaan lapsensa huoltajaksi.

Tämän jälkeen todettiin kuitenkin, että muuttamalla tilat nuorten itsenäistymisyksiköksi yksikön palvelut saatiin yhtenäisiksi ja enemmän nuorta tukeviksi. Näillä toimilla saatiin aikaan jälkihuollon kolmiportaisuus, joka käytännössä tarkoittaa sitä, että asuttuaan omassa huoneessaan osana muuta yksikköä nuori siirtyy yksioon harjoittelemaan itsenäistä asumista ennen varsinaista omaan asuntoon siirtymistä. Yksio on kuitenkin mahdollista muuttaa takaisin perhekuntoutusyksiköksi jossain vaiheessa, jos tarvetta ilmenee.

5.2 Aineiston keruu

Keräsimme aineistoa ensimmäisen toimintavuoden aikana, jolloin suoritimme Lastensuojeluyksikkö X:ssä opintoihimme kuuluvia projektiopintoja. Aineistonkeruumenetelmänä käytimme osallistuvaa havainnointia. Projektiopinnot pitivät sisällään keskiviikkopäivät yksikössä sekä erilaisia lukukausitehtäviä. Lukukausitehtävissä pohdimme omaa olemistamme yksikössä sekä asetimme työllemme tavoitteet. Projektiopintojen alussa olimme mukana yksikön tavallisessa arjessa ja osallistuimme ohjaajien tavallisiin tehtäviin, jolloin pääsimme tutustumaan lapsiin ja nuoriin. Hieman myöhemmin tällaiset projektipäivät eivät tuntuneet tuovan tarvittavaa fokusta toiminnallemme, joten muutimme projektipäiviemme kulkua niin, että suunnittelimme jokaiselle keskiviikolle jollekin pienryhmälle tekemistä ja toteutimme suunnitelman.

Pienryhmät muotoutuivat helposti, sillä oli luonnollista ottaa mukaan esimerkiksi vanhimmat tytöt tai kaksi pienintä. Muutimme pienryhmien kokoonpanoja myös tarkoituksella erilaisiksi, jotta näimme, miten lapset ja nuoret käyttäytyivät, kun joutuivat hieman erilaiseen joukkoon. Näin pääsimme peilaamaan yksikön lasten ja nuorten keskinäisiä suhteita. Veimme talon lapsia ja nuoria esimerkiksi keilaamaan, ulkoilemaan ja soutu-spinning- tunnille. Isoimmille pojille toteutimme myös elämänjoki- harjoituksen, jonka avulla pääsimme tutustumaan poikiin paremmin ja miettimään heidän kanssaan, keitä he ovat ja mistä he ovat yksikköön tulleet.

Kaikki suunnittelemamme toiminnot eivät kuitenkaan toteutuneet. Osa peruuntui aikatauluongelmien takia, mutta osa myös siksi, ettemme saaneet nuoria motivoitua tekemiseen. Toisaalta myös näistä tilanteista sai tietoa siitä, miten nuoret

käyttäytyivät "liittoutuessaan" meitä vastaan ja toisaalta, miten esimerkiksi parista toinen reagoi, kun toinen ei halunnutkaan osallistua.

Joskus lapsille ja nuorille oli edellisen kerran jälkeen määrätty esimerkiksi kotiarestia, jolloin suunniteltu toiminta piti perua, kun lapsi tai nuori ei saanut poistua yksiköstä. Tällöin toiminta jätettiin joko kokonaan toteuttamatta tai kotiaarestissa olleen lapsen tai nuoren tilalle otettiin joku toinen. Joskus myös yksikön varsinaisten ohjaajien suunnitelmat menivät ristiin omiemme kanssa, jolloin meidän piti joustaa. Yksikössä oli projektipintojemme loppupuolella projektipintojaan suorittamassa myös kaksi muuta sosionomi(AMK)- opiskelijaa. Joskus saatoimme tietämättämme suunnitella toisten opiskelijoiden kanssa ristiin samoille lapsille ja nuorille samanlaista tekemistä. Toisten opiskelijoiden projektipäivä oli tiistai, joten saman ohjelman toistaminen heti seuraavana päivänä ei olisi ollut kovinkaan mielekäästä, joten suunnitelmia piti muuttaa.

Toteutimme yksikön asukkaille myös pieniä harjoituksia, joilla testasimme sitä, miten he viihtyvät yksikössä ja toistensa seurassa. Toteuttamassamme harjoituksessa oli piirrettynä paperille talon "pohjapiirustus", johon oli merkitty talon kaikki huoneet. Pyysimme lapsia ja nuoria merkitsemään paperille, missä huoneessa he viihtyivät parhaiten ja missä vähinten. Tämän jälkeen keskustelimme lapsen tai nuoren kanssa siitä, miksi hän valitsi juuri kyseiset huoneet.

Teimme projektipintojemme aikana yksikköön kaksi raporttia, jotka käsittelivät ryhmäytymisprosessia. Ensimmäinen raportti teimme keväällä 2008. Tässä raportissa käsitelimme ryhmäytymisen vaiheita Bruce W. Tuckmanin mukaan, ja vertasimme niitä siihen, mitä olimme yksikön ryhmässä havainneet siihen mennessä. Syksyllä 2008 teimme toisen raportin, joka oli päivitetty versio ensimmäisestä. Raportin pohjana käytimme samaa teoriaa kuin ensimmäisessä raportissa. Toisessa raportissa kuvasimme ensimmäisen raportin ryhmän tilannetta noin puoli vuotta myöhemmin ja liitimme siihen myös uusien asiakkaiden muuttamisen. Näistä raporteista saimme pohjan opinnäytetyöllemme.

5.3 Osallistuva havainnointi

Osallistuvaa havainnointia on kahdenlaista; aktiivista ja passiivista. Molemmissa

tapauksessa tutkijan on tärkeää pystyä määrittelemään oma roolinsa ja sen vaikutus tutkimustilanteeseen. Passiivinen osallistuva havainnointi tarkoittaa tutkijan osallistumista tutkittavaan tilanteeseen niin, ettei hän vaikuta tutkimustilanteen kulkuun. Aktiivisessa osallistuvassa havainnoinnissa taas tutkija on mukana vaikuttamassa tutkittavaa ilmiöön ja luomassa aktiivisesti tutkimustilannetta. Tutkija on havainnointitilanteessa osallisena kahdella tavalla; osallistujana sekä muiden käyttäytymisen seuraajana. Tilanteesta riippuen tutkija voi olla tilanteessa enemmän tai vähemmän aktiivinen, mutta ei kuitenkaan täysin ulkopuolinen, sillä hänen läsnäolonsa on kuitenkin tiedostettu. Oleellista onkin, että havainnoitavat ovat tottuneet tutkijan läsnäoloon, eivätkä koe sitä kiusallisena. (Anttila 1996, Saaranen-Kauppinen ja Puusniekan 2006 mukaan.)

Ollessamme mukana yksikön arjessa vaikutimme myös tutkimustilanteeseen. Käyttämämme havainnointi oli siis aktiivista. Olimme järjestäneet ohjaustilanteet ja valinneet tekemisen. Olimme myös itse valinneet pienryhmät, jotka toimintaan osallistuivat. Ennen varsinaisia suunniteltuja toimintoja pääsimme näkemään enemmän sitä, miten lapset ja nuoret hakeutuvat itse toistensa seuraan.

Kun tilanteet oli suunniteltu ennalta, lapsilla ja nuorilla ei ollut mahdollisuutta valita, kenen kanssa he aikaansa viettävät. Toisaalta tilanteiden suunnittelijoina saimme muodostaa myös sellaisia pienryhmiä, jotka eivät välttämättä olisi muuten viettäneet aikaa keskenään. Näistä tilanteista saimme havaintoja siitä, toimiko vuorovaikutus lasten ja nuorten välillä.

Varsinkaan projektiopintojemme alussa emme olleet lapsille ja nuorille kovin tuttuja. On otettava huomioon, että tämäkin saattoi vaikuttaa heidän käyttäytymiseensä. Käyttäytymiseen saattoi vaikuttaa myös se, toteutettiinko toiminta yksikössä vai jossakin muussa ympäristössä.

Havainnointi on aina subjektiivista, sillä eri ihmiset kiinnittävät huomiota eri asioihin. Myös ennakkokäsitykset, aikaisemmat kokemukset ja havainnoijan mieliala vaikuttavat siihen, mitä asioita otetaan huomioon. Toisaalta tätä karsintaa tarvitaan, jotta havaintojen määrä ei paisu liian suureksi. (Eskola ym. 1998, Saaranen-Kauppinen ja Puusniekan 2006 mukaan.)

Osallistuvaa havainnointia käyttäessämme oli hyvä, että havainnoimassa oli kaksi ihmistä. Jos havainnoitsijoita olisi ollut vain yksi, tulokset olisivat olleet vain yhden ihmisen näkökannasta tulkittuja. Kun havainnoitsijoita oli kaksi, pääsimme keskustelemaan tekemistämme havainnoista ja näin ehkä muodostamaan laajemman kuvan tapahtumista. Toinen saattoi myös huomata sellaisia asioita, joita toiselta jäi huomaamatta.

Tutkijan on hyvä tiedostaa, että osallistuvan havainnoinnin kautta tapahtuva kommunikaatio ei välity vain sanallisesti. Jos ei oteta huomioon myös ilmeitä, eleitä, kosketusta ja liikkeitä, tärkeitä asioita saattaa jäädä huomaamatta. Havainnoijan on kuitenkin oltava varovainen tehdessään tulkintoja ei-sanallisen kommunikaation kautta tulleista viesteistä, jotta vääriltä tulkinnoilta välttyttäisiin. (Anttila 1996, Saaranen-Kauppinen ja Puusniekan 2006 mukaan.)

6 RYHMÄYTYMISPROSESSI

Ensimmäisenä taloon tulivat Olga ja Helga. Helgan tultua ryhmäytymisen oli mahdollista alkaa. Tytöt muodostivat luonnollisesti ensimmäisen tarkasteltavan ryhmän. He ystävystyivät nopeasti, ja ryhmäytymisen ensimmäisestä vaiheesta siirtyminen norming- vaiheeseen kävi varsin nopeasti. Tyttöillä oli yksikköön tullessaan takanaan paljon samanlaisia kokemuksia, mikä yhdisti heidät nopeasti. Varsinaisia toiseen vaiheeseen liittyviä konflikteja tyttöillä ei juuri ollut keskenään, vaan konfliktit kohdistuivat enemmänkin yksikön henkilökuntaan. Ryhmäytymisprosessin nopea kehitys johtui varmasti osaltaan siitä, että tytöt olivat sillä hetkellä ainoat nuoret yksikössä. Ennen Helgan tuloa Olga kertoi jännittävänsä hieman sitä, miten hänen asemansa yksikössä muuttuu toisen nuoren tultua taloon. Tytöt tulivat kuitenkin alusta alkaen hyvin toimeen. Olgan ja Helgan ryhmäytyminen muuttui nopeasti hyvin toimivaksi ryhmäksi. Ryhmän hajoaminen ei ollut ajankohtaista tarkkailujaksomme aikana, vaan sen aika on paljon myöhemmin, kun jompikumpi tytöistä muuttaa omilleen asumaan tai sijoitus yksikössä lakkaa.

Tyttöjen jälkeen yksikköön sijoitettujen veljesten tulo kasvatti yksikön asiakas-

ryhmää kahdella, ja siitä alkoi toinen ryhmäytymisprosessi. Nämä veljekset olivat olleet jo ennen yksikköön tuloa herkkiä ajautumaan riitoihin keskenään. Näiden neljän ryhmäytyminen oli pitkän aikaa ensimmäisessä eli forming- vaiheessa, kun he etsivät paikkaansa ja tarkkailivat toisiaan. Tyttöjen keskinäinen ryhmäytyminen oli jo pitkällä, eivätkä he oikein tuntuneet tietävän, miten suhtautua uusiin asukkaisiin. Myöhemmin veljeksistä nuorempi, Teppo, otti Helgasta itselleen ikään kuin isosiskon, kun ryhmäytyminen oli jo pidemmällä.

Ryhmäytymisen toinen vaihe oli näillä neljällä vasta alkamassa, kun taloon tuli jo seuraava nuori, Vuokko. Kuudes nuori, Sirpa, tuli yksikköön noin kuukausi Vuokon jälkeen. Ensimmäisinä tulleet Olga ja Helga olivat keskenään jo hyvin toimiva ryhmä, mutta muu ryhmä aloitti vasta tästä ryhmäytymisprosessinsa.

Sirpa ja Teppo nuorimpina löysivät toisistaan nopeasti kaverit, mitä edesauttoi se, että he olivat lähes samanikäisiä. Vuokon kohdalla näytti pitkään siltä, että hän ei löytäisi omaa paikkaansa ryhmässä. Hän oli koko tarkastelujakson ajan hiljainen ja vetäytyi paljon omiin oloihinsa. Ajattelimme hänen jääneen forming-vaiheeseen, sillä hän tuntui välttelevän ryhmäytymisen toiselle vaiheelle tyypillisiä konfliktitilanteita, vaikka muulla ryhmällä pieniä konflikteja tässä vaiheessa jo olikin. Lopulta kuitenkin ymmärsimme, että oikeastaan Vuokko olikin löytänyt paikkansa jo aikaisin, hän vain oli luonteeltaan enemmän yksin viihtyvä. Sirpa ja Vuokko löysivät kuitenkin yllättäen seuraa toisistaan mm. yhteisten leikkien kautta.

Toiseksi viimeisenä taloon sijoitettiin Reino. Reinon tulo sijoittuu kesäaikaan, ja juuri yksikön kesämatkaan Linnanmäelle. Tämä edesauttoi Reinon sulautumista porukkaan. Ryhmäytymisen ensimmäinen vaihe meni kuin huomaamatta retken aikana. Reino on leppoisa luonteeltaan ja selvästi talon vanhin. Varsinkin hänen luonteensa vaikutti siihen, ettei toiselle vaiheelle tyypillisiä konflikteja Reinon ja muun ryhmän välillä ollut, vaan Reino liittyi mukaan kuin huomaamatta. Muu ryhmä oli tässä vaiheessa ryhmäytymisen toisessa vaiheessa ja siirtymässä kolmanteen. Osa ryhmästä toimi jo hyvin yhdessä, mutta myös konflikteja oli.

Viimeisenä taloon saapui Paavo syyskuussa 2008. Paavo tuli taloon kiireellisel-

lä sijoituksella, joka muuttui huostaanotoksi. Paavon tulo sekoitti muun ryhmän tilannetta. Paavo suhtautui itse kielteisesti sijoitukseensa ja jätti palaamatta yksikköön useamman kerran. Varsinkin talon nuorimmat kokivat Paavon läsnäolon myös jollain tavalla uhkaavana. Paavo ja Reino tunsivat toisensa jo ennen yksikköön sijoitusta.

Reino ja Matti olivat ehtineet aloittaa keskenäisen ryhmäytymisen ennen Paavon tuloa. Paavon tulo kuitenkin erotti heitä toisistaan ja ryhmäytyminen keskeytyi. Paavo ja Matti eivät tulleet toimeen keskenään, ja nähtävissä oli myös suoranaista kiusaamista. Matti oli koko tarkastelujaksomme ajan väliinputoajan roolissa eikä hänelle tuntunut löytyvän vakiintunutta tilaa. Matti oli iältään pienten ja isojen välissä, ja hänet otettiin milloin mihinkin porukkaan mukaan.

Olga, Helga, Matti ja Teppo, Sirpa, Vuokko, Reino ja Paavo muodostivat ensimmäisen lastensuojeluyksikkö X:n asiakaskunnan. Tämä ryhmä ei kokonaisuudessaan päässyt missään vaiheessa hyvin toimivan ryhmän vaiheeseen, vaan ryhmän hajoaminen alkoi jo ennen sitä. Tämä johtui siitä, että ryhmässä oli sellaisia tekijöitä, jotka eivät sopineet yhteen. Vasta silloin, kun Paavo lähti yksiköstä, muun ryhmän ryhmäytyminen pääsi jatkumaan. Tarkastelujaksomme päättyessä koko ryhmä oli vielä kuohuntavaiheessa.

Eräs ryhmäytymistä edistänyt tekijä on Lastensuojeluyksikkö X:n henkilökunnan mukaan Reinon jääminen jälkihuoltoon laitokseen. Reino oli Lastensuojeluyksikkö X:ään heinäkuussa tullessaan 17-vuotias. Seuraavan vuoden maaliskuussa hän täytti 18 vuotta. Siinä vaiheessa projektiointomme olivat jo loppuneet.

Alun perin perhekuntoutusyksiköksi tarkoitettu erillinen yksiö toimii nykyisellään itsenäistymässä olevan nuoren ”harjoittelukämpänä”. Nuori vastaa pääosin itse ruoan laitosta ja muista arkisista rutiineista laitoksen henkilökunnan tukemana. Vastuuta lisätään pikkuhiljaa taitojen karttuessa. Reino oli itse päättänyt jäädä lastensuojeluyksikkö X:ään jälkihuoltoon täytettyään 18 vuotta. Päätös ei tullut hetken mielijohteesta, vaan Reino harkitsi asiaa pitkään. Jokainen sijoitettu lapsi ja nuori odottaa täysi-ikäisyyttä, koska silloin sijoituspäätös viimeistään

raukeaa. Nuorelle on suuri päätös jäädä vielä vapaaehtoisesti laitokseen asumaan. Toisaalta pois lähteminen tutusta ja turvallisesta laitoksesta on sekin suuri muutos nuoren elämässä.

Henkilökunnan mukaan Reinon päätös jäädä jälkihuoltoon Lastensuojeluyksikkö X:ään edisti lasten ja nuorten ryhmäytymistä. Reino viestitti jäämisellään muille asukkaille, että hänellä on niin hyvä olla lastensuojeluyksikössä, että hän halusi jäädä vielä vapaaehtoisestikin kartuttamaan itsenäisen elämisen taitoja. Jääminen oli Reinolle itselleen tavallaan pehmeä lasku itsenäiseen elämiseen. Reinon jälkihuolto Lastensuojeluyksikkö X:ssä on lisännyt muidenkin asukkaiden turvallisuuden tunnetta, sillä he näkevät, että heistä huolehditaan täysikäisyyden jälkeenkin.

6.1 Sijoitustavan vaikutus ryhmäytymiseen

Huomasimme havainnointijakson aikana, että ryhmän muotoutumiseen vaikuttaa asiakkaan sijoitustapa. Moni lapsi ja nuori sijoitetaan lastensuojeluyksikköön avohuollon tukitoimena. Sijoituksen tarkoituksenmukaisuutta arvioidaan aina kolmen kuukauden välein. Jos sijoitus avohuollon tukitoimena jatkuu pitkään, asiakas ei saa samanlaista pysyvyyttä arkeensa kuin huostaanotettu lapsi tai nuori. Avohuollon tukitoimena sijoitettu nuori on tavallaan lähtövalmiudessa koko ajan. Tämä vaikuttaa paitsi nuoreen itseensä, myös muuhun ryhmään, kun kukaan ei varmasti tiedä, onko nuori jäämässä vai lähdössä. Lapsi tai nuori ei uskalla kiinnittyä ryhmään, jos sijoituksen jatkuminen on epävarmaa.

Useat pettymykset siitä, kun kotiinlähtö ei onnistukaan, voivat jäädä vaivaamaan. Lapsi tai nuori on voinut puhua jo pitkän aikaa, että on lähdössä kotiin, ja kun kotiinlähtö peruuntuu, voi olla vaikeaa palata muiden lasten ja nuorten joukkoon. Muut yksikön lapset ja nuoret eivät ehkä myöskään uskalla kiintyä avohuollon tukitoimena sijoitettuun lapseen tai nuoreen, jos toinen on koko ajan lähtövalmiudessa. Kun sijoitus avohuollon tukitoimena muuttuu huostaanotoksi, lapsi tai nuori saa pysyvyyden ja varman tiedon siitä, missä hän lähitulevaisuudessa asuu. Tällöin voi olla helpompi alkaa luoda kaverisuhteita toisiin lapsiin ja nuoriin ja luottamuksellista suhdetta myös henkilökuntaan, kun tilanne on rau-

hoittunut.

Ryhmäytymiseen vaikuttaa myös se, jos asiakas tulee kiireellisesti sijoitettuna. Pahimmassa tapauksessa tieto tulevasta sijoituksesta tulee vain muutama tunti ennen muuttoa. Jos nuorella on aikaa käsitellä tulevaa sijoitusta hyvissä ajoin, hän on ehtinyt muodostaa jo yksikköön tullessaan ennakkokäsityksen tulevasta. Kiireellisesti sijoitetulla nuorella ei ole ollut mahdollisuutta käsitellä tulevaa muutosta etukäteen. Ensimmäiset ajat uudessa ympäristössä menevät uuden tilanteen käsittelyyn. Kiireellisesti sijoitettu nuori joutuu ensin prosessoimaan omaa tilannettaan, ennen kuin hänen ryhmäytymisprosessinsa pääsee alkamaan.

6.2 Persoonan vaikutus ryhmäytymiseen

Lastensuojeluyksikkö X:n asiakkaat ovat luonteeltaan ja temperamentiltaan hyvin erilaisia. Joukossa on hiljaisempia nuoria ja myös sellaisia, jotka tuovat itseään paljon esiin. Osa vaatii enemmän aikuisen huomiota kuin toiset. Ryhmä tarvitsee toimiakseen tasaisesti kaikenlaisia persoonia. Toisaalta on haastavaa saada kaikki ryhmän jäsenet toimimaan yhdessä, jos luonteet ovat kovin erilaisia. Jos yhteisössä elää useampi vahva persoona, yhteentörmäyksiä saattaa syntyä. Ryhmäytymisprosessi on helpompi, jos ryhmän jäsenten luonteenpiirteet sopivat yhteen.

Lastensuojeluyksikkö X:ään viimeisenä tullut Paavo oli varsin näkyvä persoona, joka vaati aikuiselta paljon huomiota. Paavon kaltaista persoonaa ei ollut yksikössä aiemmin, joten Paavon tulo sekoitti jo olemassa olevaa ryhmää. Ihmiset käyttäytyvät eri tavoin erilaisten ihmisten seurassa. Joku saattaa toisessa seurassa olla varsin sosiaalinen, mutta toisessa seurassa taas varsin hiljainen. Joku toinen saattaa omalla persoonallaan ikään kuin työntää muut syrjään. Hyvin toimivaksi ryhmäksi kehittyäkseen ryhmä tarvitsee tasapainon ryhmäläisten persoonien välille. Jos joku ryhmäläisistä kokee jäävänsä jatkuvasti toisten varjoon, hän ei ehkä löydä omaa paikkaansa ryhmässä tai muu ryhmä voi sanella hänelle roolin, jota hän ei itse halua.

Ihmisten ryhmäytymistä voi edesauttaa se, jos ryhmän jäsenet ovat luonteel-

taan sosiaalisia ja halukkaita tutustumaan toisiinsa. Tällainen ryhmä voi aloittaa ryhmäytymisen ilman ohjaajan panosta. Jos taas ryhmäläiset ovat luonteeltaan syrjäänvetäytyviä eivätkä halua oppia tuntemaan toisiaan, on ryhmäytyminen hankalampaa. Ryhmässä syntyy myös helposti "kuppikuntia", kun persoonaltaan ja luonteeltaan samanlaiset ihmiset löytävät toisistaan seuraa. Joskus "kuppikuntien" syntyminen voi haitata koko ryhmän yhteistä toimintaa, kun taas toisaalta se voi myös helpottaa sitä, kun "kuppikuntalaiset" saavat tukea toisistaan tutustuessaan myös ryhmän vieraampiin jäseniin.

6.3 Perheen vaikutus lapsen persoonaan ja ryhmäytymiseen

Varhaisella vuorovaikutuksella on todettu olevan suuri merkitys lapsen identiteetin kehittymisen kannalta. Ilman huomiota tai pelkästään kielteisen huomion kohteena oleminen voi aiheuttaa masennusta. Se voi johtaa tai aiheuttaa alttiuden masennuksen syntymiseen. Jos vauva ei saa tarvitsemaansa positiivista huomiota, voi se myöhemmin altistaa erilaisille persoonallisuuden häiriöille. (Gerhardt 2008, 171.)

On äärimmäisen vaikeaa erottaa kohdunaikaisten vaikutusten erot geneettisistä taipumuksista. Äidin alkoholinkäytön raskausaikana on kuitenkin todettu liittyvän lapsen epäsosiaaliseen käyttäytymiseen myöhemmin elämässä. Myös raskausaikaisen tupakoinnin ja epäsosiaalisen käyttäytymisen välillä on havaittu yhteys. On todettu, että ne vauvat, jotka ovat altistuneet päihteille kohdussa, ovat muita vauvoja herkempiä vanhempien puutteelliselle vuorovaikutukselle. (Gerhardt 2008, 195- 197.)

Lastensuojeluyksikön lapset ja nuoret ovat jo kokeneet elämänsä aikana paljon ja muodostaneet oman maailmankuvansa omien kokemustensa pohjalta. Puutteellinen vanhemmuus on jättänyt jälkensä moneen lapseen. Ryhmäytymistä saattaa vaikeuttaa se, jos lapsen tai nuoren on aiempien kokemustensa vuoksi vaikea tulla toimeen muiden ihmisten kanssa ja kiintyä heihin. Epäsosiaalisesti käyttäytyvä lapsi saattaa aiheuttaa ihmetystä myös muissa ryhmän jäsenissä, jolloin epäsosiaalinen lapsi jätetään helposti ryhmän ulkopuolelle. Masentunut lapsi tai nuori on myös haasteellinen ryhmäläinen. Hänen voi olla vaikea tarttua

asioihin tai keskittyä muun ryhmän toimintaan.

Tutkimus on osoittanut, että selkeää vastausta siihen, miten vanhempien avioero vaikuttaa lapsen kehitykseen, ei voida antaa. Avioero on vain osa tapahtumasarjaa, joka on käynnistynyt jo vuosia sitten ja joka jatkuu pidemmän aikaa, ja tämän vuoksi ei voida sanoa, että vanhempien ero tai yksinhuoltajuus olisi syynä lasten moninaisiin ongelmiin. Useimmille lapsille vanhempien avioero on lyhytkestoinen kriisi, josta he selviävät hyvin. On kuitenkin olemassa lapsia, joiden ongelmat eivät ole vain lyhytkestoisia, mutta ne ovat voineet alkaa jo aiemmin ja vanhempien avioero on vain yksi syy niihin. Vanhempien eron kokeneilla lapsilla voi olla enemmän käyttäytymisen ja tunne-elämän häiriöitä kuin niillä lapsilla, joiden vanhemmat eivät ole eronneet. Lasten ongelmat voivat olla moninaisia; alavireisyyttä, levottomuutta, aggressiivisuutta ja asosiaalista käytöstä. (Sinkkonen 2005, 126.)

Jotta lapsen mieltä voitaisiin ymmärtää, täytyy ottaa huomioon se, että jokainen lapsi on omanlaisensa. Esimerkiksi temperamentiltaan vaikeiden ja haasteellisten lasten on todettu oireilevan muita lapsia enemmän ja toipuvan hitaammin. Tytöt oireilevat poikia useammin ahdistuneisuudella ja masennuksella, kun taas varsinkin pienten poikien oireet näkyvät käytösongelmina ja aggressiivisuutena. Myös lapsen iällä ja kehitystasolla on merkitystä. Herkkiä kehitysvaiheita ovat mm. parivuotiaan pojan irrottautuminen äidistä, jolloin isän tuki olisi ensisijaisen tärkeää. Myös itsenäistyvää nuori tarvitsisi omassa kehitysvaiheessaan kaiken energian itseensä keskittymiseen, eikä välttämättä kestä vanhempien eron mukanaan tuomaa ylimääräistä kuormitusta. (Sinkkonen 2005, 127.)

Monet lastensuojelun asiakkaana olevat lapset ovat kokeneet vanhempien avio- tai avoeron. Monilta puuttuu kokonaan kontakti toiseen vanhempaan. Toisen vanhemman puuttuminen on iso asia lapsen elämässä. Vastakkaisen sukupuolimallin puuttuminen voi aiheuttaa lapselle ongelmia myöhemmin elämässä ja oman identiteetin kehittämisessä. Jos toista vanhempaa ei ole, tulisi lapselle etsiä roolimalli jostain muusta turvallisesta aikuisesta. On ensiarvoisen tärkeää, että lastensuojeluyksikössä työskentelisi sekä miehiä että naisia, juuri tästä syystä. Kaikilla työntekijöillä on oma tapansa olla oman sukupuolensa edustaja

ja antaa näin lapselle malli. Jos lapsi on kokenut elämässään pettymyksiä, hänen voi olla vaikeaa kiintyä ja luottaa lastensuojeluyksikön aikuisiin. Jos oma isä on hylännyt lapsensa, lapsi voi kohdistaa negatiivisia tunteitaan yksikön miestyöntekijöihin. Työntekijän rooli onkin ensisijaisen tärkeä tässä vaiheessa, jotta lapselle saadaan luotua turvallinen ympäristö ja tunne siitä, että häntä ei hylätä.

6.4 Ohjaajan merkitys

Ohjaajalla on erityisen suuri vaikutus ryhmäytymiseen. Etenkin ryhmäytymisen ensimmäisessä vaiheessa ryhmän jäsenet turvautuvat ohjaajaan, jolloin ohjaajan on oltava tilanteen tasalla. Ohjaajalla on suuri valta ja vastuu ohjattua tekemistä järjestettäessä. Ohjaaja päättää muodostettavista pienryhmistä ja voi näin ohjailla pienempien alaryhmien syntymistä. Jos ohjaaja esimerkiksi huomaa joidenkin ryhmän jäsenten välillä mahdollisuuden ryhmäytymiseen, tulee hänen tukea sitä. Ohjaajan tulisi ottaa kaikki ryhmän jäsenet tasapuolisesti huomioon ja kannustaa heitä, jotka kannustusta tarvitsevat. Lastensuojeluyksikössä ohjaaja samaistuu ikään kuin vanhemman rooliin.

Ohjaaja ei saa puuttua liikaa luonnolliseen ryhmän muodostumiseen, mutta hän voi antaa alkusysäyksen. Ohjaajan ei tulisi tehdä itsestään korvaamatonta, sillä ryhmäytymisprosessin edetessä ryhmän tulisi pystyä yhä enemmän toimimaan myös ilman ohjaajaa. Toki lastensuojeluyksikössä on aina ohjaaja paikalla, mutta prosessin edetessä luonnollinen kontaktin otto lisääntyy.

Ohjaajan tehtävä ryhmäytymisen tukijana voi olla lastensuojeluyksikössä varsin haastava. Jo muodostunut ryhmäkään ei välttämättä säily pitkiä aikoja samana, vaan muutoksia asiakaskuntaan voi tulla. Tällöin prosessi alkaa osittain ikään kuin alusta uuden lapsen tai nuoren saapuessa. Lisäksi ryhmäytymisprosessia voi hidastaa se, jos sijoitetut lapset ja nuoret eivät ole yksikössä omasta tahdostaan. Tällöin ryhmässä olo ei ole vapaaehtoista, ja näitä tunteita täytyy ehkä käsitellä ryhmäläisten kanssa yksilöinä, ennekuin ryhmäytymisprosessi pääsee etenemään.

7 YHTEENVETO

Meillä oli ainutlaatuinen tilaisuus seurata yksityisen lastensuojeluyksikön perustamista. Pääsimme mukaan jo ennen kuin yksikön toiminta oli kunnolla päässyt vauhtiin. Tavatessamme ensimmäisen kerran yksikön johtajat talossa oli vielä täysi remontointi menossa ja yrityksen luvatkin olivat vielä hakuvaiheessa. Lopujen lopuksi prosessi eteni yllättävän nopeasti, eikä mennyt kauankaan, kun luvat oli saatu, remontti valmistunut ja ensimmäinen asiakas tulossa yksikköön.

Otimme tämän projektipaikan vastaan, sillä ajattelimme sen olevan hyvä tilaisuus omien opintojen kannalta. Olimme molemmat kiinnostuneita lastensuojelusta ja tällaisen yksikön toiminta vaikutti mielenkiintoiselta. Varsinkin toiminnan alku ja muotoutuminen oli hyvä päästä näkemään, eikä tällaisia tilaisuuksia kovin usein tule. Olemme tehneet koko opiskeluaikana paljon tehtäviä, ryhmätenttejä ja muita suorituksia yhdessä, joten jo projektiopintojen alkaessa, että yhteistyömme toimi hyvin. Jos yhteistyö ei olisi toiminut, olisi tämän opinnäytetyön tekeminen ollut huomattavasti vaikeampaa.

Suoritimme projektiopintojamme Lastensuojeluyksikkö X:ssä keskiviikko päivisin noin seitsemän tuntia kerrallaan. Jos havaintomme olisivat jääneet vain näihin keskiviikkoihin, emme ehkä olisi saaneet riittävästi tietoa. Keskiviikkopäivät olivat kuitenkin vain pieni osa yksikön arkea. Joka keskiviikko yksikköön mennessämme henkilökunta joutui antamaan meille päivityksen kuluneen viikon tapahtumista, jotta pääsimme taas ajan tasalle.

Saimme kuitenkin lisää tietoa Margareetan harjoittelun aikana, sillä Margareetta suoritti Lastensuojeluyksikkö X:ssä kymmenen viikon mittaisen työharjoittelun vuodenvaihteessa 2008. Tämä oli yksikössä muutoksen aikaa eikä arki ollut vielä löytänyt rutiinejaan. Tällöin Margareetta sai yksikössä hyvää tietoa uusista käänteistä ja muutoksista, joten henkilökunnan ei tarvinnut joka keskiviikko selvittää asioita. Margareetta sai työharjoittelun aikana kokonaiskuvan siitä, mitä yksikössä tapahtuu myös muina päivinä.

Aluksi opinnäytetyömme aihe oli uuden lastensuojeluyksikön perustamista ja

perustamisvaiheessa eteen tulleita kompastuskiviä, joita uudet yrittäjät voivat kohdata aloittaessaan toimintaansa. Tämä aihe-ehdotus tuli yksikön johtajilta, sillä he kokivat, että tällainen työ olisi voinut auttaa heitä yksikön perustamisvaiheessa. Huomasimme kuitenkin, että hyvin tämäntyyppinen työ oli valmistunut vasta hiljattain. Tämän jälkeen aloimme neuvotella yksikön johtajien kanssa toisenlaisesta aiheesta. Ehdotimme itse, että opinnäytetyömme näkökulma kuitenkin voisi liittyä yksikön alkuvaiheiden toimintaan. Pohdintojen jälkeen päädyimme siihen, että ryhmän muodostumisen kuvaus voisi olla hyvä näkökulma. Olimme itse kiinnostuneita tästä aiheesta, ja se sopi myös yksikön johtajille.

Ryhmäytymisteorian läpikäyminen auttoi havaitsemaan asioita, joihin ei ehkä olisi kiinnittänyt muuten huomiota. Huomasimme havainnoinnissamme, että ryhmän jäsenillä ja ryhmän välisellä kommunikaatiolla on suuri merkitys lastensuojeluyksikön arjessa. Jokainen ryhmän jäsen vaikuttaa omalla persoonallaan toisiinsa, ja jos ryhmä ei toimi, voi yhdessä tekeminen olla todella hankalaa. Opinnäytetyötä tehdessämme nousi esille myös ajatus siitä, että ryhmän muotoutumiseen on hyvä panostaa jo varhaisessa vaiheessa ja ohjaajan merkitys on suuri. Ohjaajan on tärkeää olla tietoinen ryhmän muodostumiseen vaikuttavista seikoista, jotta hän osaa ohjata ryhmän kehitystä oikeaan suuntaan ja ymmärtää myös oman roolinsa. Ohjaaja ei voi tehdä itsestään liian tärkeää, mutta hänen on osattava ottaa paikkansa ryhmän johdossa ja kannustaa ryhmäläisiä.

Opimme opinnäytetyöprosessimme aikana, että lastensuojeluyksikössä hienot ja toimivat puitteet eivät yksinään tee lapsille ja nuorille sopivaa kasvuympäristöä. Yksikön henkilökunnan väliset hyvät suhteet ja toimiva yhteistyö takaavat lapsille ja nuorille tasapainoisen ja turvallisen arjen ja kasvuympäristön.

Opinnäytetyötä tehdessämme yksi suurimmista haasteista on ollut se, että lasten ja nuorten yksityisyys säilyy. Tämän varmistamiseksi opinnäytetyössä käytettiin peitenimiä sekä yksikön asiakkaista että yksiköstä itsestäänkin. Vaikka mitään nimiä tai edes paikkakuntaa ei mainittu, piti kuitenkin varoa kirjoittamasta asioista liian yksityiskohtaisesti. Onnistuimme tässä niin hyvin kuin mahdollista oli. Peitenimet ovat helposti peitenimiksi tunnistettavia, eivätkä viittaa miten-

kään kyseessä oleviin lapsiin ja nuoriin. Myöskään opinnäytetyön informatiivisuus ei kärsinyt näistä yksityisyyden säilyttämiseksi tehdyistä toimista.

Opinnäytetyössämme kerroimme ensin lastensuojelusta ja sen käsitteistä yleisesti. Katsoimme tämän olevan tärkeä osa opinnäytetyömme teoriaa, sillä kyseessä on lastensuojeluyksikkö. Käsitteiden selvittäminen oli tärkeää, sillä opinnäytetyömme käsittelee esimerkiksi sijoitustavan vaikutusta ryhmäytymisprosessiin. Tässä kohtaa oli kuitenkin hieman vaikeuksia rajata sitä, mikä tieto on oleellista selvittää juuri tämän opinnäytetyön kannalta. Lopuksi päädyimme siihen, että huostaanotto, lapsen etu, avohuollon tukitoimet, kiireellinen sijoitus sekä lapsen asioista päättäminen olivat asioita, joita tuli selventää.

Seuraavaksi määrittelimme ryhmän. Ryhmän määrittelyn teoria oli myös oleellinen osa opinnäytetyötämme, sillä ryhmäytymisprosessista voidaan puhua vasta silloin, kun on olemassa ryhmä. Ryhmä- kappaleessa käsitelimme myös yksilön ja ryhmän välistä jännitettä ja myös sitä, millaista erityisesti lasten ja nuorten ryhmäkäyttäytyminen voi olla. Luvussa käsitelimme myös johtajuuden merkitystä ryhmän toiminnan kannalta.

Opinnäytetyömme punainen lanka oli Bruce W. Tuckmanin ryhmäytymisteoria. Valitsimme Tuckmanin siksi, että se on yleisimmin tunnustettu ryhmäytymisteoria, jonka pohjalta on kehitetty myös paljon muita teorioita. Tämän ryhmäytymisteorian pohjalta pohdimme Lastensuojeluyksikkö X:n lasten ja nuorten ryhmäytymisprosessin etenemistä. Huomasimme myös käytännössä, että ryhmäytymisprosessi ei aina kulje virtaviivaisesti eteenpäin, vaan se saattaa välillä pysähtyä tai jopa taantua aiempaan vaiheeseen. Teoriaosuudessa käsitelimme myös ryhmän rooleja. On olemassa tiettyjä perusrooleja, jotka ovat helposti tunnistettavissa ryhmästä. Täytyy kuitenkin muistaa, että samalla ihmisellä voi olla myös useita erilaisia rooleja. Eri roolit voivat näkyä muissa ryhmissä, joihin henkilö kuuluu, mutta myös saman ryhmän sisällä rooleja voi olla useampia. Luvussa käsiteltiin myös sitä, miten eri-ikäiset lapset ja nuoret omaksuvat rooleja ryhmässä. Tämä on hyvä muistaa silloin, kun tarkasteltavana on ryhmä, jonka jäsenet ovat eri-ikäisiä.

Teoriaosuuden jälkeen kuvasimme Lastensuojeluyksikkö X:n. Avasimme yksikön toimintamallin, josta kävivät ilmi yksikön arvot ja toimintatavat. Kuvasimme myös projektiohjelmoijamme kulkua ja sitä, mitä yksikössä itse asiassa tehtiin. Käsittelimme aineiston hankintaan ja tiedonkeruumenetelmiin liittyviä asioita. Käytimme yksikössä ollessamme tiedonkeruumenetelmänä osallistuvaa havainnointia, joten avasimme myös tämän termin opinnäytetyössämme.

Pohdimme myös oman kiinnostuksemme pohjalta neljää tärkeää ryhmän muotoutumiseen vaikuttavaa seikkaa. Nämä seikat olivat sijoitustapa, persoona, lapsen perhe sekä ohjaajan rooli. Yksi tärkeimmistä huomioistamme oli se, että avohuollon tukitoimena sijoitetun nuoren kiinnittyminen ryhmään voi vaarantua, mikäli avohuollon tukitoimenpiteenä sijoitus jatkuu pitkään. Tällöin lapsi tai nuori ei tiedä koskaan, lähteekö hän kotiin seuraavan kolmen kuukauden kuluttua, eikä näin ollen uskalla kiinnittyä ryhmään. Huostaanotettu nuori tietää, että tulee todennäköisesti viettämään pidemmän aikaa yksikössä ja pääsee näin luomaan luottamuksellista suhdetta henkilökuntaan ja toisiin asiakkaisiin.

Toinen huomio koski ryhmäläisten persoonia. Sosiaalisen ja avoimen ihmisen on luonnostaan helpompi verkostoitua ja luoda ihmissuhteita. Lisäksi ryhmäläisten persoonien yhteensopivuus vaikuttaa ryhmän muotoutumiseen. Kiivasluontoisen tai hiljaisen persoonan voi olla vaikeampi päästä mukaan ryhmään ja tuoda itseään kuuluville. Huomasimme myös, että ryhmäytymisen tässä vaiheessa ohjaajan rooli korostuu. Ohjaajan on osattava luovia erilaisten persoonien kanssa ja autettava kaikkia saamaan äänensä kuuluviin ryhmässä.

Jos tätä opinnäytetyötä olisi jatkanut ja havainnoinut Lastensuojeluyksikkö X:n ryhmää pidemmällä aikavälillä, olisi päästy pidemmälle ryhmäytymisprosessin havainnoinnissa. Projektiohjelmoijamme loppuessa ryhmäytymisprosessi oli vielä täysin kesken. Jälkeenpäin yksiköstä on viestitetty, että ryhmä on päässyt eteenpäin ja saavuttanut toimivan ryhmän vaiheen. Ryhmä on myös osittain jo alkanut hajota. Jos tätä aihetta haluaisi tutkia esimerkiksi nyt tai vuoden päästä uudestaan, saisi ryhmäytymiseen uusia näkökulmia. Uutta tilannetta voisi myös verrata meidän havaintoihimme ja näin nähdä, mikä yksikössä on muuttunut.

Toinen mielenkiintoinen ryhmäytymistä koskeva selvityssaihe voisi olla henkilökunnan ryhmäytyminen. Olimme itse kiinnostuneita tästä jo opinnäytetyön aiheesta valitessamme, mutta kyseisen yksikön johtajat eivät innostuneet aiheesta, joten valitsimme näkökulmaksemme asiakkaiden ryhmäytymisen. Henkilökunnan ryhmäytymistä tutkimalla voitaisiin saada tietoa siitä, miten henkilökunnan keskinäiset välit ja yhteishenki vaikuttavat yksikön asiakkaisiin ja työssä jaksamiseen.

LÄHTEET

Gerhardt, S. 2008. Rakkaus ratkaisee, varhaisen vuorovaikutuksen merkitys aivojen kehittymiselle. Helsinki: Edita

Haapaniemi R & Raina, L. 2005. Yksilöt yhdessä, kasvatus ja persoonan laatu.

Tallinna: AS Pakett

Kauppila, R.A. 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Keuruu: PS-kustannus

Kopakkala, A. 2005. Porukka, jengi, tiimi. Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. Helsinki: Edita

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Lastensuojeluyksikön toimintasuunnitelma/moniste

Ollila, M-R. 2008. Lauman valta. Helsinki: Edita

Pulkkinen, M. 2002. Ryhmähoito.

<http://gallia.kajak.fi/opmateriaalit/yleinen/AhoRai/mielentervvehto/ryhmat.htm>
(luettu 13.4.2009)

Räty, T. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Edita Prima Oy: Helsinki

Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. 6.4.2 Osallistuva havainnointi Tampere : Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> (luettu 28.8.09)

Sinkkonen, J. 2005. Lasten reaktiot vanhempien eroon. Teoksessa Lipponen, P& Wesaniemi, P. Lapsi ja ero. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Taskinen, S. 2007. Lastensuojelulaki (417/ 2007) . Soveltamisopas. Helsinki: Stakes